

Kainattaki nizamın hakaik-i nisbiyeden doğması ne demektir, bu konuda örnekler verebilir misiniz?

Hakaik-i Sâbite: Allah'ın kudret ve irade sıfatı ile yarattığı ve kainatta sabit olup değişmeyen her bir hakikate denir. Mesela sıcaklık, ışık, güzellik, madde sabit birer hakikattirler... Bunların kainattaki miktarı nisbi hakikatlere nazaran daha azdır. Zaten nispi hakikatler de bu sabit hakikatlerin aralarındaki bağlar ve orantılardan ibarettir.

Mesela sıcaklığın sabit bir hakikati vardır. Lakin soğuk denen nisbi hakikat devreye girince, sıcaklığın milyonlarca nispi derece ve hakikatleri açığa çıkıyor. Üstad'ın **"Hakaik-ı nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır."** sözü bu manayadır. Buradaki ecza sabit hakikat, aralarındaki rabita denen bağlar ise nispi hakikatlerdir. Suyun kaynama derecesi, demirin erime derecesi, suyun donma derecesi, bunlar sabit olan sıcaklık hakikatinin nispi dereceleridir.

Hakaik-i Nisbiye : Allah'ın irade ve kudret sıfatına konu olmayan, yani ona taalluk etmeyen ve hakikatte varlığı olmadığı halde, bir başkasına nispet veya kıyas edildiğinde anlaşılan ve bilinebilen hakikatler demektir. Büyük-küçük, sağ-sol, ön-arka, üst-alt birer nisbî emirdirler ve bunların hiç birisi de mahlûk değildirler.

Mesela bir bina düşünelim. Bu binanın maddi kalıbı sabit bir hakikattir. Bu sabit hakikat olan binayı usta çekiç ve çivisi ile yapmıştır. Yani bizzat kudret ve iradesi ile yapmıştır. Ama binanın önü-arkası, sağ-solu, altı-üstü, gibi kavramlarını usta çekiç ve çivisi ile yapmamıştır. Bu kavramlar, yani bu nisbi hakikatler binanın maddi kalıbına terettübi olarak yerleşmişlerdir. Yani binanın yapılması ile açığa ve ortaya çıkmışlardır. Bina tektir ama binaya nispetle açığa çıkan nispi değerler binadan daha fazladır. Binanın önü-arkası, sağ-solu, altı-üstü, mahallesi, şehri, ülkesi gibi bir çok kavram bina ile meydana çıkmıştır.

Mesala, çirkinlik denen şey de güzelliğin derece ve mertebelerini insanlığa ihsas ettirmek için, yani bildirmek için güzelliğe terettübi olarak takılmış nisbi bir varlıktır. Çirkinlik olmasa idi, güzelliğin hem kıymetini hem de derece ve mertebelerini idrak edemeyecektik.

İşte bu nispi değerler sabit değerlerin etrafında bir sistem ve nizam kuruyor. *"Binanın arka tarafında bir ağaç var gidip oradan meyve kopar."* dediğimiz zaman, arka taraf kavramı binaya bir değer ve sistem katıyor demektir.

Amerika kuzeyde, Japonya doğuda dememiz de aynı şekilde nispi bir değerdir. Şayet bu nispi değerler olmasa idi, kainatta nizam ve intizam diye bir şey olmazdı. Kimse

yönünü ve gideceği yeri bilemez. Her Şey karmaŐık bir hal alırdı. Binanın demirbaŐları olan temel ve duvarları sabit hakikatler iken, onları güzelleŐtiren ve mükemmel yapan süslemeler ve estetik iŐlemeler de binanın nispi değerleridir.